

Sätt ljus på natten

REKOMMENDATION FÖR ARBETE MED ÖKAD KVALITET
NATTETID I SÄRSKILT BOENDE FÖR ÄLDRE

Förord

Den här rapporten är en sammanställning av arbetet som gjorts inom projektet ”Sätt ljus på natten”. Projektet tillsattes för att ta fram en rekommendation om kvalitetsutveckling i särskilt boende för äldre och att ge stöd till kommuner att komma igång med kvalitetsarbetet. Projektet har pågått från april 2016 till mars 2018 och slutredovisats för Socialdepartementet den 28 mars 2018. Efter att regeringen valde att förtydliga socialtjänstförordningen (2001:937, 2 kap 3§) avseende sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453) istället för att besluta om bemanningsföreskrift åtog Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) sig att ta fram en rekommendation för kvalitetsutveckling.

Arbets sättet är nytt - att kommuner utifrån sina förutsättningar och utvecklingsfas ansvarar för kvalitetsutveckling istället för att genom en föreskrift detaljstyra verksamheten.

Under projektets första år togs det fram en rekommendation som SKL beslutade om i januari 2017. Arbetet skedde i samarbete med 60 kommuner, brukarorganisationer, fackliga representanter, Vårdföretagarna, FAMNA, Socialstyrelsen och Föreningen för Sveriges socialchefer. Efter beslutet har projektet arbetat med att förankra rekommendationen i kommuner och inspirera att komma igång med kvalitetsarbetet. Detta har skett genom att identifiera och sprida goda exempel, genom websändningar riktade till baspersonal och chefer samt information via olika kanaler, såsom projektets hemsida, Vård och omsorgs nyhetsbrev, nationella nätverk inom socialtjänsten och konferenser.

Stockholm 2018-03-28

Lena Micko

Ordförande

Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	5
Syfte	5
Mål med projektet.....	6
Avgränsningar	6
Metod – hur har vi arbetat i projektet?	6
Dialogträffar/workshop	7
Exempel på kvalitetsarbete	9
Spridning	9
Hemsidan	9
Uppföljning	10
Välfärdsteknik och Vägledning för upphandling av trygghetsskapande teknik ..	10
Dialog med IVO	11
Resultat	11
Jämställdhet	13
Reglering kontra rekommendation	13
Diskussion och slutsatser.....	14
Fortsatt stöd	15

Sammanfattning

I april 2016 gjorde regeringen ett förtydligande i socialtjänstförordningen (2001:937, 2 kap 3§) avseende sådan särskild boendeform som avses i 5 kap.

5 § socialtjänstlagen (2001:453). Där framgår att den enskildes behov ska vara styrande och att personal ska finnas tillgänglig dygnet runt. Förtydligandet i socialtjänstförordningen ersatte förslaget om bemanningsföreskrift.

För att ytterligare stärka kvaliteten i omsorgen nattetid på särskilda boenden för äldre åtog sig Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) att ta fram en rekommendation till kommunerna. SKL skulle dessutom driva implementeringen av denna rekommendation. Rekommendationen utarbetades med en bred förankring i kommuner och tillsammans med andra aktörer inom området.

SKL:s styrelse beslutade om rekommendationen i januari 2017. De områden rekommendationen fokuserar på är individers behov av hjälp och stöd, personalens arbetssätt, organisation och ledarskap samt lokalernas utformning och användning av tekniska lösningar.

Sedan februari 2017 har projektet med stöd av samordnarna för regionala stödstrukturer anordnat länsvisa dialogträffar/workshop för att förankra rekommendationen i kommuner och inspirera att komma igång med kvalitetsarbetet. Per den 23 mars 2018 hade 211 kommuner antagit rekommendationen och ytterligare ett antal kommuner har startat en politisk process för att anta den. I många kommuner har verksamheten tagit fram en handlingsplan för kvalitetsutveckling utifrån rekommendationen som fastställts samtidigt som man antagit rekommendationen.

De regionala träffarna för kommuner har varit en uppskattad insats som gett tillfälle att diskutera utvecklingsarbetet med andra kommuner och gett stöd och inspiration till utvecklingsarbetet på hemmaplan.

Målen för arbetet har varit att:

- ta fram en rekommendation,
- alla kommuner antagit rekommendationen,
- hälften av kommunerna har ökat användning av välfärdsteknik i särskilt boende,
- en vägledning som stöd för kommuners upphandling av trygghetsskapande teknik tagits fram.

Att 211 kommuner antagit rekommendationen kan anses som ett gott resultat med hänsyn till att förankringsarbetet startade i januari 2017. Den breda förankringen under framtagandet av rekommendationen har bäddat för ett stort engagemang för kvalitetsarbetet. De övriga målen har nåtts under projektiden.

En stor utmaning i kommuner är att klara av den demografiska utvecklingen och att ta fram en kommunövergripande strategi för digitalisering. Små kommuner har bristande resurser och kompetens inom välfärdsteknik och upphandling och har behov av samverkan för att kunna införa teknik i särskilt boende.

Tekniken kan bidra till att skapa trygghet och självständighet för individen, höja kvalitet i vård och omsorg samt effektivisera arbetet för personalen.

Kommunerna har påtalat vikten av kvalitetsutveckling i särskilt boende för äldre, men påpekar också att normalisering av nya arbetssätt i verksamheten är en process som tar flera år. Flera kommuner har efterfrågat fortsatt stöd och SKL kommer att ge det inom ramen för SKL:s priorfråga ”Trygga och självständiga äldre”.

Bakgrund

Anledning till framtagandet av rekommendationen om kvalitet i särskilt boende och projektet ”Sätt ljus på natten” kan hänvisas till de brister som år 2010 uppmärksammades i tillsynen av särskilda boenden som Socialstyrelsen genomförde nattetid på flera av landets särskilda boenden. Kvalitetsbristerna ledde fram till Socialstyrelsens förslag till bemanningsföreskrift. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och ett stort antal kommuner var starkt kritiska till förslaget om bemanningsföreskriften. Förslaget skulle ge väsentligt ökade kostnader, var detaljstyrande för att garantera kvalitetsutveckling. I april 2016 ersattes Socialstyrelsens förslag till bemanningsföreskrift av ett förtydligande i socialtjänstförordningen (2001:937, 2 kap 3§) avseende sådan särskild boendeform som avses i 5 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453). Enligt förordningen ska det *utifrån den enskildes aktuella behov, finnas tillgång till personal dygnet runt som utan dröjsmål kan uppmärksamma om en boende behöver stöd och hjälp.*

SKL åtog sig att driva ett kvalitetsarbete på särskilda boenden och tillsatte resurser till att under perioden april 2016 till mars 2018 stödja kvalitetsutveckling inom särskilt boende för äldre. Tillsammans med kommuner, Vårdföretagarna, FAMNA, Socialstyrelsen och Föreningen för Sveriges Socialchefer (FSS) tog SKL fram en rekommendation om ökad kvalitet i särskilt boende som SKL:s styrelse i januari 2017 beslutade om. Under arbetet fördes dialog med brukarorganisationer, fackliga organisationer, regionala representanter och olika yrkesgrupper i socialtjänsten. Efter beslutet om rekommendationen i januari 2017 har projektet arbetat med att förankra rekommendationen och inspirera kommunerna att komma igång med kvalitetsarbetet.

Syfte

Syftet med projektet har varit att främja god kvalitet och ett värdigt liv för äldre på särskilt boende. Fokus i utvecklingsarbetet ska ligga på tryggheten för våra äldre nattetid, vilket inte utesluter förändrade arbetssätt även dagtid.

Mål med projektet

Målet för SKL med projektet har varit att ta fram en rekommendation, förankra den i kommuner och ge stöd till enskilda kommuner vid införande av välfärdsteknik. Vidare är målet att alla kommuner antagit rekommendationen, påbörjat ett kvalitetsarbete och att minst hälften av landets kommuner ska ha ökat användningen av välfärdsteknik i särskilda boenden. Även ett kunskapsunderlag för upphandling av välfärdsteknik ska ha tagits fram.

Avgränsningar

- Projektet avser särskilt boende för äldre
- Rekommendationen riktar sig enbart till kommunerna
- Fokus ligger på tillsyn nattetid

Metod – hur har vi arbetat i projektet?

SKL anställde i april 2016 en projektledare som bjöd in personal från kommuner med olika yrkesfunktioner att delta i dialog för att ta fram en rekommendation om kvalitetsutveckling i särskilt boende. Under dessa träffar inventerades brister i kvalitet i särskilt boende och vilka delar som skulle vara viktiga att fokusera på i rekommendationen. Efter att ha diskuterat fram fokusområden hämtade projektet synpunkter från brukarorganisationer och fackliga representanter, intervjuade olika yrkesfunktioner och operativa chefer i verksamheter samt hade workshop med kommunerna i Fyrbodalen. Syftet med workshoppen var att testa de fyra hörnstenarna som arbetats fram i dialog med kommunerna och de andra aktörerna som involverades i framtagandet av rekommendationen. En referensgrupp bestående av tre socialchefer, Föreningen för Sveriges socialchefer, Socialstyrelsen, Vårdföretagarna och FAMNA bildades våren 2016 har följt arbetet hela projektiden och kommit med synpunkter utifrån sina perspektiv. Syftet med den breda ansatsen har varit att få en bred förankring av rekommendationen, vilket skulle underlätta att den blir verksam i äldreboenden.

De fyra hörnstenarna som ansågs viktiga för kvalitetsutveckling i särskilt boende och som beskrivs i rekommendationen är;

- Koll på läget – inventering av lokaler, teknik och arbetssätt
- Individens behov
- Strategi för välfärdsteknik
- Organisation och ledarskap

SKL har under projekttiden gett stöd till landets kommuner avseende tillämpningen av rekommendationen. Följande stödinsatser har genomförts;

- Läns gemensamma dialoger och workshops
- Identifiera, dokumentera och sprida goda exempel
- Webbsändningar riktade till baspersonal och chefer
- Information till olika nationella nätverk inom socialtjänsten
- Beställargruppen Välfärdsteknologi har tagit fram underlag för upphandling av trygghetskapande teknik

Arbetet har letts av en projektledare och en sakkunnig inom välfärdsteknik. Till deras stöd har funnits en styrgrupp med representanter från SKL och en referensgrupp bestående av sakkunnig inom äldreomsorgen på SKL, representant från Socialstyrelsen, Vårdföretagarna, FAMNA, Föreningen för Sveriges socialchefer samt tre socialchefer.

I varje län/region finns en stödstruktur för regionalt utvecklingsarbete inom socialtjänsten. Samordnaren för den regionala stödstrukturen har varit kontaktpersonen till projektledaren på SKL och ansvarat för att bjuda in kommunerna och anordnat de regionala träffarna/workshopen. Dessa kontaktpersoner har även lyft fram goda exempel på utvecklingsarbeten inom särskilt boende från sina län och exemplen har spritts på dessa träffar. Projektledning för ”Sätt ljus på natten” har sedan stått för övrigt innehåll under dagen.

Dialogträffar/workshop

De första träffarna genomfördes i mitten av februari 2017. Fram till och med årsskiftet 2017/2018 hade 19 län/regioner haft en länsträff, i ett par län till och med två eller fler träffar. Under mars 2018 har ytterligare tre träffar genomförts. Det är endast ett av länen som inte genomfört en regionträff. De har kommit igång med utvecklingsarbetet på egen hand och alla kommuner i det länet har antagit rekommendationen.

SKL har träffat 219 kommuner från 20 län/regioner. Syftet med workshopsarbetet har varit att arbeta med rekommendationens innehåll och vad det innebär för kommuner samt att inspirera kommuner att komma igång med kvalitetsarbetet i särskilt boende.

De regionala samordnarna för stödstrukturer har anordnat de praktiska kring de länsvisa dialogerna/workshopen och bjudit in kommunerna i länet. I workshopen har deltagit mellan 15 och 85 personer. Deltagarna har varit politiker i socialnämnden, socialchefer, äldreomsorgschefer, enhetschefer, verksamhetsutvecklare, några IT-ansvariga, MASar, distriktsköterskor, arbetsterapeuter, undersköterskor och så vidare. Deltagarna har först fått information om innehållet och betydelsen av rekommendationen samt hur utvecklingen inom

välståndsteknik ser ut. Efter den introduktionen har deltagarna fått arbeta med frågeställningar utifrån de fyra hörnstenarna i rekommendationen med fokus på sin egen verksamhet samt hur deras närmaste planering ska ske ut för att komma igång med utvecklingsarbetet. Ett viktigt inslag har varit de lokala exemplen på goda utvecklingsarbeten.

Reflektioner från deltagarna har till exempel varit att rekommendationen om kvalitet i särskilt boende för äldre och projektarbetet kring den har varit nödvändigt för kommuner. Det har pågått många stora utvecklingsarbeten inom äldreomsorgen men de har oftast varit riktade mot ordinärt boende. Särskilt boende (SÄBO) är en del av socialtjänstens verksamheter och utvecklingsarbetet där behöver involveras in i utvecklingsarbetet i hela socialtjänsten.

Inom särskilda boenden finns starka traditionella arbetsätt och framförallt vad gäller nattarbetet. Att ändra arbetsätt är svårt och kräver uthållighet och närvarande arbetsledning som följer upp förändringsarbetet.

Regionträffarna har varit mycket uppskattade och rekommendationen ses som ett viktigt verktyg för att öka kvaliteten i äldreomsorgen. Deltagarna anser att det har varit nyttigt att dela erfarenheter med andra och få inspiration för utvecklingsarbetet i särskilt boende. Det har varit uppskattat att under en hel dag få reflektera över dessa frågor tillsammans med andra kommuner. Nedan finns en del av deltagarnas kommentarer om workshopen;

Inspirerande, fyllt med idéer

Intressant information om välfårdsteknik

Bra tydligt framförande, praktiska tips!

Bra med workshop. Ta del av andra kommuner

Ja, nu går vi till handling

Driva på välfårdsteknik

Bra grund för mig!

Bra med verktygen

En kick för att komma igång o komma vidare

Bra för vidare utveckling samt få information om ev. framtidens förändring/förbättring på vård- och omsorgsarbetet

Bra tips om info-sidor

Fått mer input från andra kommuner för fortsatt arbete

Fått verktyg för att utveckla digitaliseringen i SÄBO

Bra utbyten av idéer o andras arbete med detta

Kunskapshöjande, inspiration till att gå till handling

Utmaningen som de flesta kommunerna har är att ha tillgång till kompetens inom teknikfrågor. Små kommuner behöver samarbeta kring dessa frågor. En del små kommuner har trots de bristande ekonomiska resurserna anställt personal med IT- och teknikkompetens för att kunna driva utvecklingen inom välfärdsteknik. De anser det nödvändigt för att på sikt kunna frigöra resurser och effektivisera verksamheter.

Exempel på kvalitetsarbete

Under de flesta regionträffar har kommunerna lyft upp även exempel på hur de arbetar med kvalitetsutveckling. Som exempel kan nämnas;

- flexibel bemanning utifrån individens behov (Östersund)
- systematiskt kvalitetsarbete i särskilt boende (Skellefteå)
- planering av ett nytt boende (Örebro)
- upphandling av välfärdsteknik i Hörby och satsning på välfärdsteknik i Kramfors
- ”Chef i beredskap” på natten (Eskilstuna)
- ”Personcentrerat arbetssätt” med heldygnsperspektiv (Umeå)

Många fler exempel finns att tillgå på projektets hemsida;

<https://skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/aldre/aldreboendenkvalitet/sodforarbetemedrekommendationen.11722.html>

Spridning

Spridning av projektarbetet har skett kontinuerligt via styrgruppen, referensgruppen, regionträffar, nationella nätverket för socialcheferna och samordnarna för regionala stödstrukturer. Utöver dessa nätverk har spridning skett via hemsidan, nyhetsbrevet för Vård och omsorg, artiklar i tidningar och webbsändningar på

<http://play.skl.se/video/vard-och-omsorgsnytt>

Projektledarna har även under hösten 2017 medverkat i fem regionkonferenser som Myndigheten för delaktighet (MFD) anordnat och i MVTe-mässan (Mötesplats välfärdsteknologi och eHälsa) i Kista i januari 2018. I december 2017 anordnade SKL en konferens om kvalitet i äldreomsorgen med fokus på särskilt boende.

Hemsidan

På projektets hemsida har samlats faktadokument, verktyg som stöd för arbetet i kommuner och goda exempel som kan ge inspiration för att komma igång med arbetet.

<https://skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/aldre/aldreboendenkvalitet.5687.html>

Uppföljning

Projektet har kontinuerligt informerat statssekreteraren på Socialdepartementet, rapporterat till styr- och referensgruppen, SKL:s arbetsutskott (AU), beredningen för primärvård och äldreomsorg (PÅB) samt till de nationella nätverken för socialchefer och samordnarna av regionala stödstrukturerna.

Välfärdsteknik och Vägledning för upphandling av trygghetsskapande teknik

För att klara av den demografiska utmaningen som kommunerna står inför behöver socialtjänsten effektivisera sina verksamheter. Digitaliseringen anses vara den enskilt starkaste förändringsfaktorn i samhället enligt UD:s kansli för strategisk analys. Införande av teknik har dock inget eget värde om man inte kopplar ihop det med verksamhetsutveckling. Genom att ändra sitt arbetssätt med stöd av teknik kan verksamheten öka tryggheten och självständigheten hos de äldre, höja kvalitet på vård och omsorg samt effektivisera arbetet för personalen så att personalresurser frigörs till individnära arbete.

Här finns det behov av en övergripande strategi för särskilt boende som inkluderar utöver teknik även infrastruktur och informationssäkerhet. Många kommuner upplever att införandet av trygghetsskapande teknik är svårt och tar lång tid och att svårigheterna kring upphandling är ett av de största hindren.

Några punkter som flera kommuner tar upp:

- Hur ska man orientera i beslut kring tekniska hjälpmedel mellan Dataskyddslagen GDPR, Datainspektionens krav och Inspektionen för vård och omsorgs hållning i frågan?
- Infrastrukturen, exempelvis tillgång till bredband, finns inte på alla boenden för att kunna välja tekniklösningar för den äldre.
- Välfärdsteknik behöver lyftas som en fråga för hela kommunen och inte bara för vård- och omsorgssektorn
- Politiska beslut och mål för teknikutveckling inom äldreomsorgen saknas i vissa kommuner.
- Snabba omvärldsförändringar gör att vissa tekniska lösningar snabbt kan bli omoderna.

Beställargruppen välfärdsteknologi på SKL, som bildades hösten 2016, samlar personer med kompetens och engagemang kring välfärdsteknologi från hela landet. Den har haft i uppdrag att ta fram en vägledning som stöd för kommuner vid upphandling av trygghetsskapande teknik kopplat till SKL:s rekommendation om *Kvalitet i särskilt boende*. Vägledningen, som publicerades i januari 2018, är tänkt att kunna användas både av verksamhetsföreträdare och upphandlare. Upphandlingen gäller teknik som idag är tillgängligt för ändamålet.

Dialog med IVO

Bakgrunden till dialogmöten mellan SKL, IVO (Inspektionen för vård och omsorg) och social-/omsorgschefer är IVO:s bedömning av nattbemanning och välfärdsteknik vid tillsynsbesök både hos offentliga och privata vårdgivare. Under det senaste året har IVO kritiserat bemanningen på ett flertal boenden och ifrågasatt användningen av välfärdsteknik som ett alternativ till utökad bemanning. Det har bland annat resulterat i ett flertal förelägganden från IVO. Det finns skillnader i bedömningar som gör det svårt för socialtjänsten att veta vad det är som gäller.

Kommunerna har önskat en dialog med IVO i dessa frågor och med anledning därav har IVO, SKL och social-/omsorgschefer från fyra kommuner träffats.

Frågor som känts mest brännande och diskuterats mellan parterna är följande;

- Hur ser olika parter på användning av välfärdsteknik inom äldreomsorgen och kan vi nå samsyn i frågan? Kan utnyttjande av teknik vara ett verktyg för att höja kvalitet i vård och omsorg?
- Finns det skillnader i hur vi tolkar socialtjänstförordningen (2001:937, 2kap 3§) som förtydligades av regeringen våren 2016? Vad innebär det t ex att uppmärksamma behov utan dröjsmål?
- När och hur är det tillåtet med begränsningsåtgärder? Finns det risk för att individen blir utsatt för fara om man inte gör det? Kan användning av teknik öka tryggheten för enskilda individer i särskilt boende?
- Är det lika bedömning i tillsynsfrågor över landet?

SKL, IVO och social-/omsorgschefer har fört dialog kring dessa frågor och parterna är överens om vikten att nå samsyn i frågorna. IVO tog i februari 2018 ett principbeslut att inte detaljgranska bemanning vid tillståndsansökan för entreprenader, utan göra en bedömning av den vid kommande tillsynsbesök. Parterna har en positiv syn på införande av välfärdsteknik i verksamheten som ett komplement och för att höja tryggheten, självständigheten och kvaliteten för boenden. Vidare inser alla att teknik kommer att ersätta vissa arbetsuppgifter i vård och omsorg. Trots denna samsyn sker idag tillsyn där välfärdsteknik inte accepteras som ett alternativ till ökad bemanning.

Resultat

Målen för projektarbetet har varit att ta fram en rekommendation, att alla kommuner har antagit rekommendationen, att hälften av kommuner har ökat användning av välfärdsteknik i särskilda boenden och att SKL tagit fram en vägledning för upphandling av trygghetsskapande teknik.

Antal kommuner som per den 23 mars 2018 antagit rekommendationen var 211. Ytterligare 12 kommuner har uppgett att de arbetar med frågan och kommer att anta rekommendationen de närmaste månaderna. Kommuner som inte antagit rekommendationen uppger som skäl att de haft byten av nyckelpersoner samt att

socialnämnden varit hårt ansträngd. Under samma period har exempelvis frågan om ensamkommande barn varit högaktuell. Med den bakgrunden är resultatet i våra ögon positivt.

Vad gäller bedömning av ökad användning av teknik så har vi fått använda oss av uppföljningen inom eHälsa som Socialstyrelsen gör årligen sedan 2014. Av tabellen nedan kan man läsa av att det mellan 2016 och 2018 skett en ökning på över 50 % i användning av de olika digitala lösningarna. Ökning av användning sker dock från ganska blygsamma siffror. Det goda i det hela är att utvecklingen i det stora går åt rätt håll. Att öka takten förutsätter dock klara riktlinjer från nationella myndigheter om vad som är tillåtet och att man kan göra gemensamma upphandlingar för att nyttja kompetensen på bättre sätt. De små kommuner som är den stora majoriteten i landet, har varken resurser eller kompetens att utveckla digitalisering och välfärdsteknik på egen hand. Förhoppningen är att den nyligen publicerade Vägledningen kan komma till nytta för kommuner och underlätta arbetet kring upphandlingar.

	2016	2017	2018*
Typ av välfärdsteknik	Andel kommuner (%) (n=236)	Andel kommuner (%) (n=238)	Andel kommuner (%) (n=232)
Passiva larm (dörrlarm, falllarm, rörelselarm mm.)	93	97	95
Möjlighet för den enskilde att koppla upp sig på internet via wifi eller kabel	42	61	64
Vårdplanering/samordnad individuell vårdplanering med stöd av bildkommunikation	25	51	57
GPS-larm	-	47	53
Utrustning för påminnelse om t.ex. mediciner	11	20	17
Trygghetskamera (natttillsyn med kamera, fjärrtillsyn)	6	11	18
Avvikelselarm (inomhuspositionering)	-	-	34
Elektroniskt planeringsverktyg för personal	-	-	31
Annat	9	3	14

*årets siffror är preliminära

Har kvalitet på särskilda boenden nattetid blivit bättre? Att ett år efter att SKL:s styrelse antagit rekommendationen påstå att det blivit bättre i särskilt boende för äldre är svårt. Att ändra arbetssätt är ett långsiktigt arbete och att mäta ökad

trygghet, självständighet och kvalitet är svårt att påvisa. Det vi med säkerhet kan säga är att kommunerna påbörjat ett kvalitetsarbete och att den enskildes behov av tillsyn och omsorg även på natten har kommit i fokus. Kommunerna har gjort en kraftsamling för att anta rekommendationen och att ta fram en handlingsplan för att komma igång med kvalitetsutveckling. Fokus i kvalitetsarbetet är riktad på individens behov, bemanning av verksamheten utifrån boendens behov och att skapa ett teamarbete över dygnets alla timmar. Bara det att man fokuserar på kvalitet stimulerar utvecklingen.

När kommunerna tog över långvårdsavdelningarna från landstinget på 90-talet byggdes lokalerna om till sjukhem och särskilda boenden. Många av dessa lokaler är kvar och långt ifrån alla är anpassade för verksamheten som drivs där idag eller för ny teknik och nya arbetsätt. I många boenden saknas fortfarande fungerande infrastruktur, bredband eller wifi, för digitala verktyg. Till exempel hade år 2016 endast 42 % av boende i riket möjlighet till internetkontakt i sitt eget rum/lägenhet. I årets undersökning som Socialstyrelsen gjort visar de preliminära siffrorna på en stor ökning, 64 %. Införande av välfärdsteknik har de senaste 10 åren fokuserat på ordinärt boende men projektet ”Sätt ljus på natten” har uppdagat behoven i särskilt boende vilket troligen syns i detta resultat. Teknik i särskilt boende som finns idag består mest av analoga trygghetslarm och olika slags passiva larm. Det finns inte än ett helhetstänk kring de digitala lösningarna och verksamheten saknar ofta stöd från IT och fastighetsägare när de planerar införande av digital utrustning som skulle effektivisera arbetet.

Jämställdhet

Projektet ”Sätt ljus på natten” har haft i uppdrag att ta fram en rekommendation om ökad kvalitet i särskilt boende för äldre, förankra den och inspirera kommuner att komma igång med kvalitetsutveckling. Fokus i kvalitetsutveckling har varit på natten. I uppdraget har inte ingått perspektivet att analysera förhållanden i särskilda boenden utifrån könsfördelning. Vi vet dock att över 65 % av boenden i särskilda boenden är kvinnor och majoriteten av personal är kvinnor. Om, och i så fall hur, dessa faktorer har betydelse för hur verksamheten bedrivs, vilka arbetsätt personalen har och vilken makt och inflytande personalen har över sin arbetssituation och utvecklingsarbetet kan vi därför inte svara på i den här rapporten.

Reglering kontra rekommendation

Utgångspunkten för detta projekt var de kvalitetsbrister som uppmärksammats av tillsynsmyndigheten. Ger då detta sätt att arbeta bättre resultat än en reglering med exempelvis föreskrifter?

En föreskrift hade tvingat fram ökad administration och en ökad bemanning nattetid. Erfarenheten från detta projekt är att det snarare är arbetsätt, fokus på individens behov och en bra arbetsledning som är nyckel till en bättre kvalitet. Kommunerna runtom i landet har också på en relativt kort tid fått igång ett kvalitetsarbete.

Rekommendationen togs fram i samarbete med många deltagare vilket bäddade för en bred förankring och ökade engagemanget hos vårdgivarna att ta sig an frågan och kraftsamla kring rekommendationen. Detta har troligen gett bättre effekt och resultat vad gäller kvalitet än att de statistiskt uppfyllt kraven i en föreskrift. Inom socialtjänsten finns många prioriterade frågor utöver kvalitetsutveckling i särskilt boende, t ex ensamkommande barn. Att få resurser att räckta till allt kan vara en svår balansgång många gånger. Därför är det viktigt att olika delars utveckling implementeras i den ordinarie verksamheten.

Detta projekt har bedrivits i två år, där det första året användes till att ta fram rekommendationen. Ytterligare ett år för implementering hade varit optimalt innan det skulle gå över i reguljär drift.

Diskussion och slutsatser

En del av de gamla traditionerna från vården av äldre på sjukhus och sjukhem präglar fortfarande vård och omsorg i särskilda boenden för äldre. Biståndsbeslutet om plats inom särskilt boende har inneburit en helinackordering där alla boende fått generella insatser, till exempel är det mycket vanligt i hela landet att man rondar två till tre gånger/natt för att se att de äldre sover. Kulturen har varit starkt omhändertagande med fast natt- och dagpersonal som sällan har möjlighet till gemensam reflektion och planering av arbetet tillsammans med chefen. Behovet av insatserna har fokuserat på dag och behoven på natten har inte tydliggjorts som en del av den äldres dygn. I och med införandet av levnadsberättelser, individuella biståndsbeslut och IBIC (individens behov i centrum) som verktyg håller förhållningssättet och kulturen på att förändras.

Att planera verksamheten och personalbemanning utifrån de boendes behov över dygnet och att flexibelt ändra bemanning utifrån de aktuella behoven har i ökad utsträckning kommit i fokus. Att göra behovsbedömning av insatser och genomförandeplan när den äldre flyttar in håller på att införas i verksamheter. Deltagarna i workshop har uppgett att dessa genomförandeplaner är en rutin idag och de följs upp regelbundet men att inkludera även nattens behov i dem har inte än fått genomslag överallt.

Att försäkra en god vård och omsorg för de äldre med hög känsla av trygghet och självständighet och ökad kvalitet i särskilt boende kräver att verksamheten arbetar med kvalitetsutveckling över hela dygnet. Trygghet om tillgång till personal måste finnas även på natten. En rätt använd teknik kan vara ett gott komplement till personal och underlätta att uppmärksamma behov hos boende samt att resurser kan fördelas till de individer som har behov av närvarande personal.

Den bristande kompetensen om digitala lösningar och bristande stöd från kommunens stödfunktioner för verksamheten samt kunskapen om vilken teknik som är tillåtet att nyttja i vård och omsorg gör att införandet av teknik går långsamt. De digitala lösningarna som införts har många gånger inte varit användarvänliga och har haft bristande funktionalitet. Det har inneburit att personalen inte fått den utlovade nyttan utan har tyngts av tekniska problem.

Fortsatt stöd

Deltagarna i dialoger/workshop i länen har påtalat vikten av kvalitetsutveckling i särskilt boende för äldre men även påpekat att förändringsarbete tar lång tid. Att ändra arbetssätt och normalisera dem i vardagen samt att införa teknik som ökar tryggheten för de äldre, underlättar arbetet för personalen och frigör personal till individnära arbete är en process som ofta tar upp till fem till sju år. Det är svårt, om inte omöjligt, att se resultat på verksamhetsnivå efter två till tre år. För att skapa en hållbar utveckling och införande av trygghetsskapande teknik krävs en kommunövergripande strategi där digitalisering blir en naturlig del av verksamhetsplanering. Syftet med strategin är att skapa nytta för individer, personal och verksamhet. Detta arbete bör ske i samverkan med fastighetsägare, IT-stöd och ansvarig för verksamheten.

Kommunerna uppger att de kommer att fortsätta med kvalitetsarbetet efter att projektet avslutas. Flera kommuner har efterfrågat fortsatt stöd, i första hand när det gäller frågor om digitalisering och välfärdsteknik. SKL ger här ett fortsatt stöd inom ramen för SKL:s prioriterade fråga ”Trygga och självständiga äldre”.

Referenser;

Socialtjänstlagen (2001:453)

Socialtjänstförordningen (2001:937)

Vägledning för upphandling av trygghetsskapande teknik, SKL Beställargrupp

Rekommendationen om *Kvalitet i särskilt boende*, SKL

E-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna, Socialstyrelsen

Sätt ljus på natten

Den här skriften är en slutrapport på projektet ”Sätt ljus på natten”. Projektet tillsattes efter att regeringen avslagit Socialstyrelsens förslag om bemanningsföreskrift. Syftet var att ta fram en rekommendation om kvalitetsutveckling i särskilt boende för äldre med fokus på natten och att ge stöd till kommuner att komma igång med kvalitetsarbetet. Projektet har avslutats den 31 mars 2018.

Målgruppen har varit politiker, chefer och baspersonal inom äldreomsorgen i kommuner.

Upplysningar om innehållet
Greger Bengtsson, greger.bengtsson@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2018
ISBN: 978-91-7585-627-8
Text: Marja-Leena Komulainen, Greger Bengtsson